

بررسی آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی بر اساس مدل ساختاری

محمد هادی یدالله پور^۱، عبدالله گل پرور عزیز^۲، حمید محمدقاسمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱

چکیده:

هدف این پژوهش بررسی آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی بر اساس مدل ساختاری بود. روش پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی، از لحاظ ماهیت، توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش دانش آموزان مدارس دوره متوسطه اول شهر ساری به تعداد ۱۱۴۲ نفر بودند که از این تعداد، ۲۰۹ نفر به روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه محقق ساخته بود. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها براساس نظر خبرگان، و روایی سازه آن با روش تحلیل عاملی تاییدی بررسی شد. پایایی آن‌ها نیز با محاسبه، پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. به منظور آزمون فرضیات از مدل سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از نرم افزار SmartPLS3 استفاده شد. نتایج نشان داد که بررسی آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی بر اساس مدل ساختاری تاثیر معناداری دارد. همچنین نتایج نشان داد که اغلب ضرایب معناداری t از ۱/۹۶ بیشتر هستند، یعنی بیشتر روابط میان متغیرها در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار هستند و می توان گفت که مدل برازش قوی دارد و مورد تایید است.

واژگان کلیدی: امور آموزشی و تربیتی، نهاد های آموزشی، تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش.

۱- دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه علوم پزشکی بابل، ایران. mohammadhadiyadullahpur@gmail.com

۲- دانشجوی دوره دکترای تخصصی الهیات و معارف اسلامی، گرایش علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

۳- دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

مقدمه :

ارتباط با پدر و مادر مجبور باشند دائم با تلویزیون و کامپیوتر ارتباط برقرار کنند، یا در محیطی که در آن دقت و توجه صرف کودکان نمی‌شود؛ انتقال ارزش‌های معنوی صورت نمی‌گیرد. بنابراین وقتی ارزش‌ها از نسلی به نسل دیگر منتقل نشود نشانه‌ی این است که پدر و مادر یا دیگر بستگان و الگوهای فرد به آن ارزش‌ها پایبند نبوده‌اند، یا توانایی انتقال آن‌ها را نداشته‌اند (پورشه ، ۱۳۸۶). آموزش و پرورش و نهاد های آموزشی نقش مهمی در گزینش و تخصیص افراد به مقامات و مشاغل اجتماعی ایفا می کند . نحوه عملکرد افراد در مدارس، طول مدت تحصیل و رشته تحصیلی در تعیین شغل ، درآمد و منزلت اجتماعی آینده آنان ، تاثیر بسزایی دارند. از ای نرو آموزش و پرورش و نهاد های آموزشی ، سهم مهمی در تسهیل تحرک اجتماعی افراد بر عهده دارد. اهمیت آموزش و پرورش و نهاد های آموزشی آن قدر زیاد است که در یک مقاله چند صفحه ای نمی توان به طور کامل به آن اشاره کرد. کودکان ابتدا در خانواده و سپس در مدرسه مطالبی می آموزند و این آموزه ها می تواند سازنده ی زندگی آینده آنان باشد. نقش معلمان در آموزش و پرورش بر کسی پوشیده نیست و باید همواره از این افراد متشکر بود. روابط در خانواده برای رشد سالم کودکان و نوجوانان ضروری هستند. اگر کودکان و نوجوانان احساس امنیت ، آرامش کنند این کار به ایجاد عزت نفس و سلامت روان آنان کمک خواهد کرد. این خانواده باعث تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان می شود که بیشتر در جامعه خود را تطابق داده و نسبت به کودکی که در ارتباطات خانوادگی احساس امنیت ندارد مهارت های ارتباطی بهتری خواهد داشت (موسوی و همکاران ، ۱۴۰۲). خانواده در تربیت معنوی کودکان و نوجوانان نقش بسیار مهمی دارد. قرآن کریم برای تحکیم جامعه و ایجاد جامعه سالم و متعالی به تهذیب فرد و تربیت و تعلیم افراد خانواده بسیار تأکید می‌ورزد. (جوادی آملی ، ۱۳۸۹) در صورتی که زن یا شوهر به وظایف اسلامی و اخلاقی خود آگاه نباشند و یا بدان عمل ننمایند، کانون خانواده، گرم و با صمیمیت نبوده و فرزندان خانواده نیز بی‌شخصیت و بیگانه از مسائل تربیت معنوی به بار خواهند آمد. در صورتیکه سردی و بی‌رغبتی بر خانواده سایه افکند، فرزندان نیز بی‌معنویت و دین‌گریز پرورش می‌یابند (ایمانی، ۱۳۸۱). شناخت موانع و آفت‌هایی که خانواده را از مسیر صحیح کمال و وصول به موفقیت و سعادت باز می‌دارد ضروری‌ترین بحثی است که باید به آن پرداخت.

تربیت کودکان و نوجوانان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا موفقیت و فتح قلّه‌های پیشرفت جامعه به دست توانمند فرزندان حاصل می‌شود؛ از این رو امروزه در جامعه بودجه‌های کلانی هزینه می‌شود تا نیروهایی توانمند، دین‌مدار و آینده‌ساز تربیت گردد. آسیب‌شناسی تربیت معنوی نیز همانند اصل تربیت اهمیت دارد؛ زیرا آسیب‌زدایی لازمه تربیت فرزندان نقش‌آفرین و موفق است. اگر کشاورز در ایجاد شرایط لازم برای رشد محصول به آب، بذر و کود نیاز دارد، در کنار آن باید آفت‌ها را از محصول بزداید، وگرنه تلاشش بی‌نتیجه خواهد بود. گفتنی است کودکان و نوجوانان نه تنها دین‌ستیز نیستند، بلکه دین‌باور و تربیت‌پذیرند؛ جهانی‌شدن و رشد ارتباطات ماهواره‌ای و رایانه‌ای هویت مذهبی او را ناشناخته قرار داده است. از این رو مشکلات تربیت دینی معلول ماهیت خود دین نیست، بلکه علت یا علل آن را باید در خارج از آموزه‌های دینی جستجو کرد (جوادی آملی ، ۱۳۸۹). خانواده کوچکترین واحدی است که ویژگیهای اساسی یک جامعه را منعکس می کند. اولین تجربه کودک در جامعه پذیری در خانواده اتفاق می افتد، جایی که او یاد می گیرد به اشتراک بگذارد، در فعالیت های گروهی شرکت کند و در زندگی فعال باشد. بنابراین، جای تعجب نیست که تحقیقات نشان داده است که نگرش ها و رفتارهای یک خانواده به طور مستقیم بر توانایی آنها در تربیت موفق فرزندان تاثیر می گذارد. نهاد آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت نقش اساسی در تحکیم و توسعه خانواده داراست و باید این موضوع را از طریق انتقال مفاهیم پایه فرهنگی، آموزش نقش های شغلی و تخصصی، نوسازی افراد، انتقال مهارت ها و رفتارها انجام می دهد. بنابراین تامل و تدقیق مستمر درباره رابطه میان این دو نهاد از سوی سیاست گذاران و تصمیم گیرندگان حائز اهمیت فراوان است و باید به عنوان اولویت در برنامه های نظام آموزشی و خانواده مدنظر قرار بگیرد (آب سالان و همکاران ، ۱۴۰۲) مسئولیت انتقال ارزش‌های دینی به عهده پدر و مادر است اگر فرزندان، یک یا چند ارزش را نشناسند طبیعی است، ولی اگر پدر و مادر، آن‌ها را به فرزندان منتقل نکنند، یا بدتر از آن، خودشان ارزش‌ها را نادیده بگیرند عادی نیست. اگر بچه‌ها در محیطی بدون عشق و محبت رشد کنند، محیطی که افراد خانواده ارتباطی ضعیف با یکدیگر داشته و نسبت به هم بی‌تفاوت باشند، بچه‌ها به جای

شخصیت فرد دارد. بطور کلی اکثر محققان و پژوهشگران تعلیم و تربیت، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان در مطالعات و تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که خانواده به عنوان عامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی فرزندان، نقش ویژه‌ای در گرایش و یا عدم گرایش به بزهکاری نوجوانان و جوانان دارند. امروزه آموزش و پرورش و نهادهای آموزشی تلاش دارد تا از طریق روش آموزشی مناسب و نظام سازمان یافته خود به نیازهای کودکان و نوجوانان پاسخ گوید. تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی یکی از اهداف آموزش و پرورش و نهادهای آموزشی است، تقویت مبانی مذهبی و اخلاقی، پرورش تن و روان، آموزش و مهارت های علمی، فنی و هنری، تفکر درست و منطقی، آشنایی با مبانی ملی و میراث تاریخی و مهیا ساختن کودکان و نوجوانان برای تعلیم و تربیت معنوی از جمله اهداف آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی است. لذا تحقیق حاضر بر آن است که آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی با استفاده از مدل ساختاری مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری:

- آسیب شناخت^۱

آسیب شناخت مشتق از کلمه یونانی pathos path به معنی احساسات، تجربه، غضب، رنج، محنت و آسیب می‌باشد و Logical به معنی دانش و شناخت ترکیب شده است. در زبان فارسی ناخوش شناسی و علم تشخیص امراض، مطالعه علائم غیرعادی، انحراف از حالت طبیعی و... ترجمه شده است. (ستوده، ۱۳۹۶)

واژه آسیب شناخت در تمام علوم اعم از علوم پایه، علوم کاربردی و علوم انسانی به کار گرفته شده بر اساس فرهنگ پیشرفته آکسفورد، آسیب شناخت مطالعه‌ی علمی آسیب‌ها اختلالات و بیماری‌هاست و آسیب شناخت تربیتی، روانشناسی تربیتی و یا فرهنگی آفات و آسیب‌های موجود در آن زمینه می‌پردازد، در رابطه با مسائل تربیتی و معنوی می‌توان این آسیب را جدی تلقی کرد. با محروم شدن از ارزش‌های متعالی و حقیقت‌زیبایی، خیر و عشق به دام چیزی خواهیم افتاد که مزو آن را فرا آسیب^۲ می‌نامد، یعنی

این آفت‌ها و موانع در مسائل دینی بیشترین ضربه را بر پیکره خانواده وارد می‌کند. بنابراین لازم است راهزنان این مسیر و چون و چرایی آن جستجو شود، چراکه این آسیب‌ها منجر به حرکت خانواده به سوی مقاصد غیرالهی و اهداف غیردینی می‌شود. خانواده‌هایی که قربانی آسیب‌ها می‌شوند سرمایه‌های ارزشمند وجودی خود را از دست می‌دهند و از هدایت الهی فاصله می‌گیرند و استحکام خانواده کاهش می‌یابد. خانه و خانواده نخستین محیطی است که انسان را تحت تأثیر فضا و روابط و مناسبات خود قرار می‌دهد. فضای خانواده و به خصوص عوامل انسانی آن بسیار تأثیرگذار است و از سوی دیگر تأثیرپذیری کودک و روابط عاطفی درون خانواده بر آن می‌افزاید. کم توجهی والدین بر تربیت معنوی فرزندان به ویژه در دوره‌ی کودکی و نوجوانی نقش مهمی در سستی اعتقادی جوانان به امور دینی دارد. اگر کودک در محیطی رشد کند که اعضای آن به مسائل دینی و اعتقادی و عبادی بی‌اعتنا هستند و خود را در قبال آن مسئول نمی‌دانند؛ بی‌شک کودک در دوران جوانی و بزرگسالی از مذهب و عبادت دینی گریزان خواهد بود. والدین باید تربیت درست و اسلامی فرزندشان را از دوران کودکی آغاز کنند و راهنمای خوبی برای دوران نوجوانی و جوانی فرزندشان باشند؛ زیرا در بزرگسالی شخصیت فرد به طور کامل شکل گرفته و تغییر و اصلاح آن کاری بس دشوار است. نتایج تحقیقات و مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که پیشرفت تحصیلی، شکست تحصیلی و ترک تحصیل، نتیجه عوامل متعددی است که برخی از آنها عبارتند از: محیط خانه و خانواده، رسانه‌های ارتباط جمعی، گروه همسالان و همگنان، محیط روانی دانش‌آموزان، انگیزش، ویژگی‌های شخصیتی، توانایی و معلومات گذشته، انتظارات معلم و مدرسه، و... که هرکدام از عوامل ذکر شده هم می‌تواند تضمین‌کننده سلامت و موجبات رشد و ترقی فرد باشد و هم زمینه را در جهت گرایش به بزهکاری و ارتکاب جرم و جنایت فراهم کند. آسیب‌شناسان اجتماعی، یکی از عمده‌ترین علل بزهکاری را ستیز در خانواده می‌دانند و معتقدند جدایی والدین نقش بسیار منفی و ویرانگر در شخصیت کودکان دارد و زمینه را برای جرم و جنایت فراهم می‌کند. بیشتر بزهکاران، آغاز طغیان خود را جدایی پدر و مادر، اختلافات خانوادگی و متشنج بودن خانواده ذکر می‌کنند. جای تردیدی نیست که خانواده نقش مهمی در پایه زیرین

^۱. Pathological

^۲. Meta pathology

آسیبی که پیامد مستقیم محرومیت از ساحت روحانی و معنوی است. (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۸۸)

مفهوم لغوی تربیت: تربیت از نظر لغت واژه‌ای است عربی که از ریشه ربو به معنی زیاد کردن و پرورش دادن است و واژه تربیت در لغت به معنی پرورش و نشو و نما دادن است. در تعریف تربیت یکی از مهمترین تفاوت‌های قابل ذکر بین نگاه دانشمندان مسلمان و غیرمسلمان این است که در روش‌های تربیتی در اندیشه غیردینی، غالباً از روش‌های بیرونی استفاده می‌کنند. منظور از روش‌های بیرونی، روش‌هایی است که از بیرون بر تربیت شونده تأثیر می‌گذارد و در این بین به فطرت که ودیعه الهی است و در اندرون انسان، توجهی ندارد. بنابراین مفهوم کلی کلمه تربیت چیزی بیش از پرورش نخواهد بود ولی کلمه‌ی تربیت آنگاه معنی و مفهوم اسلامی به خود می‌گیرد که در مدرسه تزکیه مطرح شود معنی و مفهوم تربیت از محدوده‌ی تنگ و کوتاه آن در زبان (تازی) بیرون آمده و معارف ملکوتی و عرفانی تزکیه را به همراه خود می‌آورد و به صورت کلمه‌ای اسلامی و قرآنی و نه عربی متجلی می‌شود در آن صورت مفاهیم عظیم و عمیق و وسیعی را در بر خواهد گرفت.

با توجه به اهداف نظام تربیتی اسلام، تربیت از دیدگاه اسلام یا تربیت اسلامی عبارت است از به فعلیت رساندن قوا و استعداد‌های انسان و ایجاد تعادل و هماهنگی در آن‌ها در جهت رسیدن به کمال مطلوب یعنی شناخت «رب» به عنوان مدیر جهان و انسان و تن دادن به ربوبیت انحصاری خداوند با عمل نمودن به تعالیم پیامبر اسلام و اهل بیت به منظور وصول به مقام عبودیت و قرب الهی. (داودی، ۱۴۰۰).

آسیب شناخت تربیت معنوی مربیان و معلمان تربیتی:

آسیب‌های تربیت معنوی می‌تواند عوامل و منشأ‌های گوناگون داشته باشد. آنچه به نظر می‌رسد این است که آسیب را در درجه اول باید در متولیان امر تعلیم و تربیت دینی جستجو کرد زیرا آن‌ها هستند که امر تربیت را بر عهده دارند و مربیان را پرورش می‌دهند به طور کلی آسیب‌هایی که باید مورد توجه و بررسی قرار گیرند عبارتند از:

عدم تربیت معنوی صحیح خود مربی: یکی از آسیب‌های جدی در تربیت معنوی آن است که مربیان و عالمانی که در تربیت دینی به پرورش نوجوانان و جوانان می‌پردازند خود به زیور تربیت معنوی و تهذیب نفس و تزکیه روح آراسته نباشند. هنگامی که مربی خود از

وارستگی برخوردار نباشد، نفوذ کلام در جان‌های تشنه کمتر خواهد داشت و مشتاقان تربیت معنوی را از رسیدن به ژرفای طهارت روح بی‌بهره خواهد گذاشت. معلمان دینی باید دارای بیشترین معلومات و بسیار پر مطالعه و دارای قدرت تحلیل و تفکر و صاحب فهم و حکمت بالا باشند. (دشتی، ۱۳۸۶).

جهل و عدم آگاهی دقیق و صحیح مربی از آموزه‌های دینی

یکی از معیارهای مربی و راهنما در قرآن کریم «علم و دانایی» است. دانش مانند نوری است که راه بندگی را در تربیت معنوی برای سالکان معنویت و تهذیب نفس روشن می‌نماید و از گمراهی و تباهی و تعصب‌های نابجا و خرافات نجات می‌بخشد. (دشتی، ۱۳۸۶)

بدعت و انحراف در محتوای معارف دینی:

یکی دیگر از عوامل مؤثر در آسیب رسانی به تربیت معنوی، برداشت‌های ناصحیح، غیرمنطقی و سست و ارائه نادرست آن به جامعه و تعلیم و تربیت نسل نوجوان و جوان است. برداشت‌ها و تفسیرهای غلط، گاه از جانب افرادی است که بدون داشتن تخصص و اهلیت لازم در درک صحیح دین، در جامعه به ارائه دیدگاه‌ها و تفاسیر دینی اقدام می‌کنند و به عمد و یا سهو در فهم و درک معارف حقه دین، ایجاد اختلال می‌کنند. در پاره‌ای مواقع، اینچنین تلقی ناصحیح از دین رنگ و صبغه سیاسی داشته و با انگشت اشاره مستقیم و غیرمستقیم معاندین صورت می‌پذیرد و عموماً مخاطبین این ارائه غلط سیاسی و هدفدار از معارف دینی، قشر حساس و غیرمطلع نوجوان و جوان جامعه است. (دشتی، ۱۳۸۶).

پیشینه تحقیق:

شکیبا و اسماعیل پور (۲۰۲۲) در تحقیقی به بررسی خانواده از دیدگاه اسلام و قرآن و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت فرزندان پرداختند. تایج این پژوهش نشان داد که خانواده، اولین نهاد و پایدارترین مجموعه ای است که انسان ابتدا وارد آن می‌شود و تا انتهای حیات در آن می‌ماند و همچنین نتایج نشان داد که هدف اصلی و غایی در تشکیل خانواده از نگاه اسلام، آرامش روانی، امکان بقای نسل، کانونی برای آرامش زندگی و کانونی برای مودت و رحمت و گسترش ایمان و توحید است. زیربنای جوامع و خاستگاه فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تاریخ بشر خانواده بوده است. محیط سالم خانواده تاثیر بسیار عمیقی در پرورش فضایل اخلاقی، یا حتی رشد رذایل دارد.

تربیت دینی مورد بررسی قرار گرفت و سپس در ادامه به نقش های تربیتی خانه و مدرسه اشاره شد و سپس ضرورت هماهنگی خانواده با نظام آموزش و پرورش دینی دانش آموزان نقش آن در تربیت دینی فرزندان قبل و بعد از تولد پرداخته شد، این تحقیق به روش کتابخانه ای نوشته شده است. نتایج بدست آمده از این تحقیق بیانگر این است که خانواده و مدرسه در تربیت دینی فرزندان نقش اساسی دارند و هماهنگی خانواده با نظام آموزش و پرورش در تربیت دینی دانش آموزان ضرورت دارد.

نیرومند و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی تحت عنوان "ارائه الگوی تربیت دینی برای دانش آموزان مقطع متوسطه دوم با رویکرد نشاط آوری، براساس آیات و روایات" به تحقیق و بررسی پرداختند. هدف از این تحقیق، بررسی نقش تربیت دینی در مدارس و تأثیر نشاط آوری آن در دانش آموزان است؛ همچنین تربیت دینی نشاط آور مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به ارائه الگو در این زمینه، پرداخته شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، تحلیل محتوای کیفی می باشد. در این تحقیق ابتدا داده های مورد نیاز از بررسی متون اسلامی استخراج گردید. سپس تحلیل داده ها در سه مرحله ی کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفته و در مراحل بعد مقوله بندی، یکپارچه سازی و پالایش انجام شده و مقوله مرکزی به نام «الگوی تربیت دینی نشاط آور» حاصل شد. یافته های تحقیق حاکی از آن است که مهم ترین الگوها: در نظر داشتن تفکر انتقادی در تربیت دینی، در نظر گرفتن نظام یکپارچه رشد در مورد مسئله تربیت دینی و گنجاندن تربیت دینی در قالب برنامه درسی بوده است.

اعرافی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی به بررسی وظیفه خانواده در تربیت دینی فرزندان از منظر سیره پرداختند بی تردید اساس شکل گیری جامعه اسلامی برخوردار است افراد از تربیت شایسته دینی است که زمینه ساز تحقق آرمان های اسلامی است. در دین شریف اسلام بر دو عنصر خانواده و تعلیم و تربیت الهی تاکید شده است. اکنون سوال این است که حدود وظایف والدین در تربیت فرزندان در خانواده چیست؟ دانش فقه اسلامی که مرجع تعیین وظایف مکلفان در حیطة های مختلف می باشد، مرجع معتبری است که می تواند حدود و ضوابط تکلیف والدین در تربیت فرزندان را با ملاحظه منابع استنباط حکم فقهی بیان نماید. سیره یکی از ادله معتبر شرعی قابل استناد

ملک افضلی و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیقی به بررسی تقدم وظیفه مندی خانواده و یا حکومت در تعلیم و تربیت از منظر آموزه های اسلامی پرداختند. این تحقیق با روش توصیفی -تحلیلی انجام شد. یافته های تحقیق نشان داد که مفهوم تقدم وظیفه مندی در دوران طفولیت و کودکی، خاص و ویژه خانواده است و در دوران آموزش و دانش پذیری حکومت هم وظیفه مند و مکلف است.

الماس کوپائی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی به بررسی نقش خانواده در تعلیم و تربیت از دیدگاه علم و دین پرداختند. نحوه تعامل والدین با فرزندان می تواند بر رفتار فرزندان و شکل گیری شخصیت آنان تاثیر گذار باشد، با چنین پیش فرضی می توان گفت نظام تربیتی خانواده بر گرایش دینی فرزندان نیز نقش تعیین کننده ای خواهد داشت، نقش خانواده در تمام مراحل زندگی ما قابل لمس و شناسایی است. خانواده اساسی ترین واحد جامعه است، به همین دلیل برخی از پژوهشگران خانواده را ستون فقرات یک جامعه می دانند، در واقع آن را نمونه کوچک شده یک جامعه قلمداد می کنند؛ آمار ازدواج و طلاق به همین دلیل سلامت آن جامعه را نشان می دهند. همه ما اولین چیزها را در خانواده یاد می گیریم. عشق، احترام، مسئولیت، قدرت و... همه در کودکی و در خانواده شکل می گیرند. پیچیدگی فضاهای اجتماعی در دنیای مدرن و تعدد نهادهای موجود در جامعه، باعث وابستگی و روابط متقابل نهادها و ساختارهای مختلف گردیده است. در این میان، نهاد خانواده و نهاد رسمی تعلیم و تربیت به دلیل نزدیکی حوزه های کاری و تداخل مسئولیت ها، رابطه ای تنگاتنگ دارند. نحوه تعریف این رابطه و جایگاه هر یک از این نهادها در آن، از جمله مولفه های اساسی است که جریان تربیت آدمی را تحت تاثیر قرار می دهد و بدان جهت می بخشد.

افسری یامچی؛ بالنده (۱۴۰۱) در تحقیقی به بررسی نقش خانواده و مدرسه و اهمیت آن در تربیت دینی دانش آموزان پرداختند. خانه و مدرسه دو نهاد تربیتی مهم به شمار می آیند که در صدر عوامل تاثیر گذار بر روند رشد و تکامل رفتار و منش کودکان و نوجوانان جامعه قرار دارند. بین روش ها و منش های خانه و مدرسه باید همسویی و تشابه وجود داشته باشد و یکی از این دو کانون، کار دیگری را خنثی نکند، بلکه به عنوان دو جریان همدل و مکمل عمل کنند. در این تحقیق ابتدا اهمیت خانواده و

انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه محقق ساخته بود. از شرکت‌کنندگان خواسته شد با استفاده از یک مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای از ۱ که نشان‌دهنده «کاملاً مخالفم» تا ۵ نشان‌دهنده «کاملاً موافقم» به گویه‌ها پاسخ دهند. داده‌های تحلیل این پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS 26 و به منظور آزمون فرضیات از مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از نرم افزار SmartPLS 3 استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرها و همچنین آزمون کولموگروف-اسمیرنوف مربوط به توزیع نرمال بودن متغیرها در قالب جدول (۱) ارائه شد. نتایج نشان می‌دهد متغیر رهبری دارای بیشترین فراوانی و انحراف معیار بوده‌اند.

است. در این تحقیق دلالت انواع سیره از جمله سیره انبیا در قرآن و سیره معصومین بر وظایف والدین در تعلیم و تربیت فرزندان بررسی شد. سیره‌های مذکور به طور عمده بیانگر اهتمام به امور آموزشی و تربیتی در حد اباحه بالمعنی الاعم است و برخی فراین و ارتکازاتی که در مورد آن وجود دارد، بر رجحان که اعم از وجوب و استحباب است دلالت می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه از روش تحقیق کمی برای به دست آوردن درک دقیقی از چگونگی تأثیر آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه‌های اسلامی و نهادهای آموزشی بر اساس مدل ساختاری استفاده کرد. جامعه آماری پژوهش دانش آموزان مدارس دوره متوسطه اول شهر ساری به تعداد ۱۴۲ نفر بودند که از این تعداد، ۲۰۹ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای به عنوان حجم نمونه

جدول ۱- بخش‌بندی سؤالات، ضریب آلفای کرونباخ، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و آمار توصیفی متغیرها

متغیر	آلفای کرونباخ	KM	سطح معناداری	وضعیت	میانگین	انحراف معیار
دنیاگرایی	۰/۷۶	۱/۱۰۳	۰/۱۵۶	نرمال	۳/۱۴	۰/۳۷
خشم و عصبانیت	۰/۷۹	۱/۲۱۸	۰/۱۳۱	نرمال	۳/۳۱	۰/۴۱
تندخویی	۰/۸۲	۱/۱۴۳	۰/۱۴۶	نرمال	۳/۲۷	۰/۶۵
بدبینی	۰/۸۱	۱/۰۸۴	۰/۱۴۲	نرمال	۳/۴۱	۰/۶۷
اعتیاد	۰/۷۹	۱/۱۳۲	۰/۱۲۸	نرمال	۳/۱۸	۰/۷۱
دروغ	۰/۷۷	۱/۱۷۴	۰/۱۵۴	نرمال	۳/۱۹	۰/۱۵
سهل‌انگاری والدین	۰/۷۳	۱/۰۱۷	۰/۱۵۸	نرمال	۳/۵۵	۰/۳۲
بی‌توجهی به شرایط زمان	۰/۷۹	۱/۱۱۴	۰/۱۶۲	نرمال	۳/۵۸	۰/۳۷
محیط و عوامل اجتماعی	۰/۷۶	۱/۱۱۷	۰/۱۴۱	نرمال	۳/۷۲	۰/۲۶
دوستان و همسالان	۰/۸۰	۱/۱۴۱	۰/۱۹۹	نرمال	۳/۱۷	۰/۲۸
رسانه‌ها	۰/۸۵	۱/۱۱۹	۰/۰۶۷	نرمال	۳/۹۶	۰/۸۹
مربیان و معلمان	۰/۸۲	۱/۱۱۲	۰/۱۶۶	نرمال	۳/۴۸	۰/۶۶
تندخویی والدین	۰/۷۶	۱/۱۲۶	۰/۱۰۳	نرمال	۳/۲۵	۰/۶۹
سوء معاشرت والدین	۰/۷۸	۱/۱۲۸	۰/۱۱۵	نرمال	۳/۳۱	۰/۴۵
تعارض در والدین	۰/۸۰	۱/۱۳۱	۰/۱۶۹	نرمال	۳/۲۶	۰/۸۳

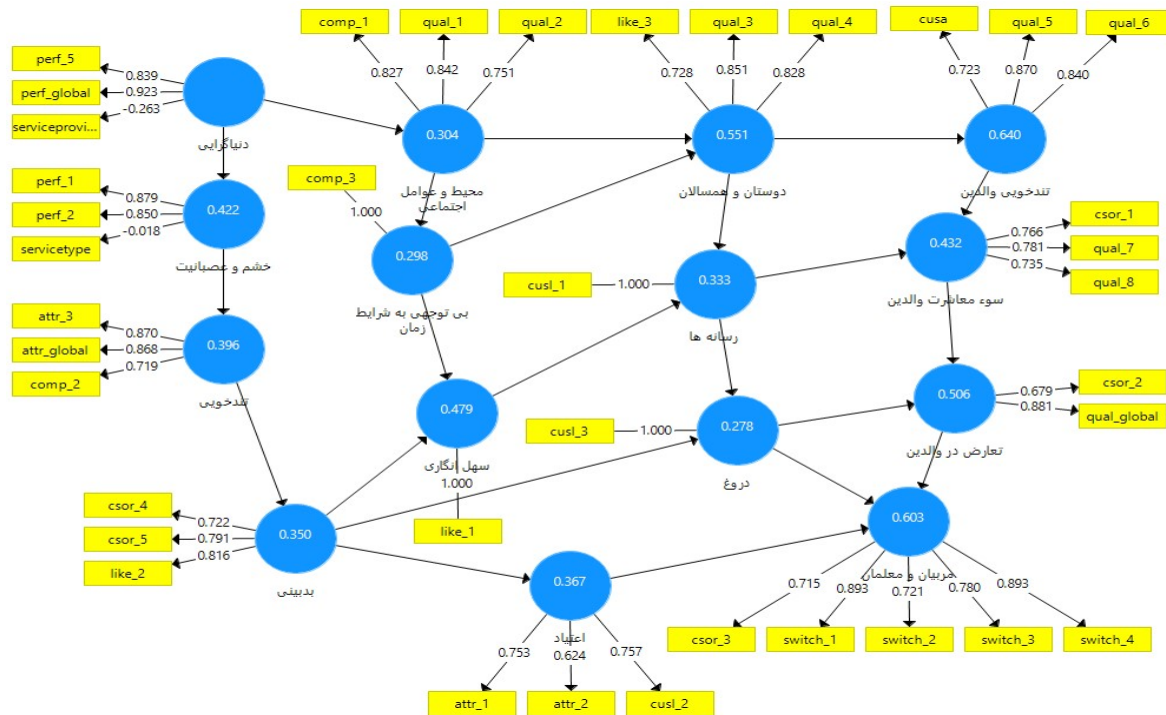
جدول ۲- بارهای عاملی متغیرهای پژوهش

سازه‌ها	بار عاملی	میانگین	پایایی ترکیبی	ضریب پایایی	ضریب آلفای کرونباخ
دنیاگرایی	۰/۹۱۲	۰/۶۵۱	۰/۹۰۴	۰/۹۲۲	۰/۹۳۳
خشم و عصبانیت	۰/۹۶۶	۰/۶۸۸	۰/۹۱۸	۰/۹۳۱	
تندخویی	۰/۹۸۴	۰/۶۱۵	۰/۹۲۶	۰/۹۷۶	
بدبینی	۰/۸۸۸	۰/۶۱۹	۰/۹۷۵	۰/۹۱۷	
اعتیاد	۰/۹۷۸	۰/۷۸۱	۰/۹۴۱	۰/۹۲۶	۰/۹۵۱
دروغ	۰/۹۸۹	۰/۶۰۹	۰/۹۵۲	۰/۹۱۷	
سهل انگاری والدین	۰/۹۸۶	۰/۷۱۱	۰/۹۲۱	۰/۹۴۲	
بی توجهی به شرایط زمان	۰/۹۳۰	۰/۷۴۴	۰/۹۰۶	۰/۹۳۰	۰/۹۶۹
محیط و عوامل اجتماعی	۰/۸۳۵	۰/۸۱۶	۰/۹۵۵	۰/۹۴۹	
دوستان و همسالان	۰/۹۸۸	۰/۷۴۰	۰/۹۷۰	۰/۹۴۹	
رسانه‌ها	۰/۹۲۴	۰/۷۱۳	۰/۹۶۱	۰/۹۸۴	
مربیان و معلمان	۰/۹۲۸	۰/۷۱۹	۰/۹۵۴	۰/۹۲۹	
تندخویی والدین	۰/۹۱۱	۰/۷۱۰	۰/۹۱۱	۰/۹۸۴	۰/۹۰۱
سوء معاشرت والدین	۰/۸۷۹	۰/۶۸۴	۰/۹۴۱	۰/۹۰۱	
تعارض در والدین	۰/۸۸۴	۰/۶۶۲	۰/۸۷۹	۰/۹۰۵	

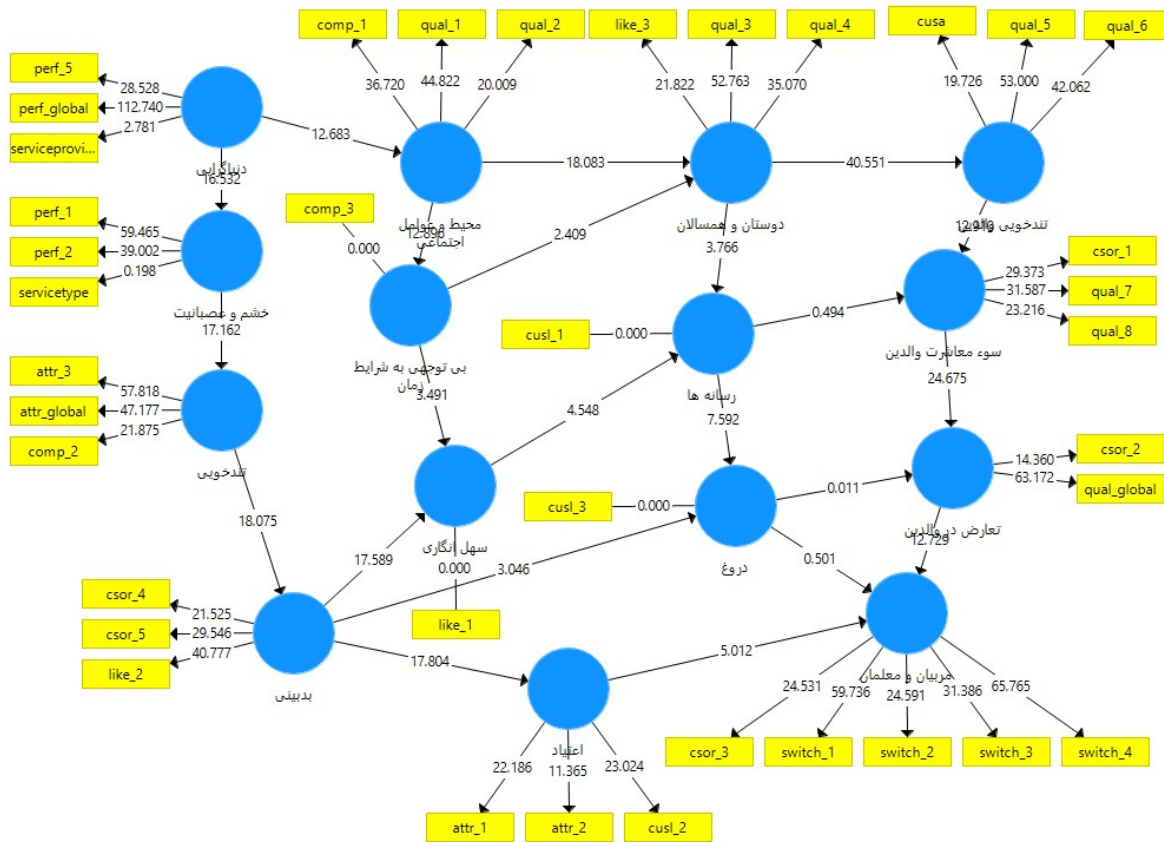
نوجوانان از منظر آموزه‌های اسلامی و نهادهای آموزشی استفاده شده است. مدل نهایی در شکل‌های (۲) و (۳) ارائه شده است. این مدل با اقتباس از برون‌داد نرم‌افزار SMART PLS3 ترسیم شده است.

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود که همه بارهای عاملی در جدول حداقل در سطح ۰/۴ هستند. بنابراین روایی همگرایی داده‌ها در این قسمت به طور کامل مورد تأیید قرار می‌گیرد.

مدل معادلات ساختاری نهایی برای بررسی بررسی آسیب شناخت خانواده در تعلیم و تربیت معنوی کودکان و

شکل ۱- ضریب مسیر متغیرهای پژوهش

شکل ۲- آماره تی متغیرهای پژوهش

معیار ضریب تعیین R^2 (R Squares): مقدار R^2 تنها برای سازه‌های وابسته (درون‌زا) مدل محاسبه می‌گردد و در مورد سازه‌های برون‌زا، مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار R^2 مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. چاین (۱۹۹۸) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی بودن برازش بخش ساختاری مدل به‌وسیله معیار R^2 در نظر می‌گیرد. معیار کیفیت پیش‌بینی کنندگی (Q^2): پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. مدل‌هایی که دارای برازش بخش ساختاری قابل قبول هستند، باید قابلیت پیش‌بینی شاخص‌های مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل را داشته باشند. هنسلر و همکاران (۲۰۰۹) سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را برای نشان دادن قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه‌های برون‌زای مربوط به آن تعریف کرده‌اند.

معیار اول برازش الگوی ساختاری ضرایب معناداری t است که نتیجه آن در شکل (۲) ارائه شده است. اغلب ضرایب معناداری t از ۱/۹۶ بیشتر هستند، یعنی بیشتر روابط میان متغیرها در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار هستند.

جدول ۳- ضریب تعیین و کیفیت پیش بینی کنندگی (Q^2)

متغیرها	ضریب تعیین (R^2)	کیفیت پیش بینی کنندگی (Q^2)	شدت
دنیاگرایی	۰/۸۷۱	۰/۳۵۶	قوی
خشم و عصبانیت	۰/۴۲۲	۰/۳۵۶	قوی
تندخویی	۰/۳۹۶	۰/۳۵۶	قوی
بدبینی	۰/۳۵۰	۰/۳۵۶	قوی
اعتیاد	۰/۳۶۷	۰/۳۵۶	قوی
دروغ	۰/۲۷۸	۰/۳۵۶	قوی
سهل انگاری والدین	۰/۴۷۹	۰/۳۵۶	قوی
بی توجهی به شرایط زمان	۰/۲۹۸	۰/۳۵۶	قوی
محیط و عوامل اجتماعی	۰/۳۰۴	۰/۳۵۶	قوی
دوستان و همسالان	۰/۵۵۱	۰/۳۵۶	قوی
رسانه ها	۰/۳۳۳	۰/۳۵۶	قوی
مربیان و معلمان	۰/۶۰۳	۰/۳۵۶	قوی
تندخویی والدین	۰/۶۴۰	۰/۳۵۶	قوی
سوء معاشرت والدین	۰/۴۳۲	۰/۳۵۶	قوی
تعارض در والدین	۰/۵۰۶	۰/۳۵۶	قوی

برازش مدل کلی (GOF): سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این معیار معرفی شده- است .

$$GOF_{\text{مدل}} = \sqrt{\text{Communality} \times \overline{R^2}} = \sqrt{0.878 \times 0.356} = 0.558$$

با توجه به نتایج فوق می توان گفت که مدل برازش قوی دارد.

بحث و نتیجه گیری :

بر اساس مدل ساختاری تاثیرمعدناداری دارد. خانواده نقطه‌ی کانونی شکل گیری هرنوع تربیتی است. بنا براین اگر والدین شرایط مناسب برای تربیت معنوی کودکان و نوجوانان، چه قبل از تولد و چه بعد از آن را فراهم نکنند. نباید انتظار فرزندان مقید به باورهای دینی داشته باشند. زیرا ضد ارزش‌های بسیاری در جامعه وجود دارد. که به مدد رسانه‌ها و تبلیغات قوی دشمن، به راحتی افراد با

هدف تحقیق حاضر بررسی آسیب شناخت خانواده درتعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه‌های اسلامی و نهادهای آموزشی بر اساس مدل ساختاری می‌باشد. نتایج نشان داد که بررسی آسیب شناخت خانواده درتعلیم و تربیت معنوی کودکان و نوجوانان از منظر آموزه های اسلامی و نهادهای آموزشی

نهی از منکر نهاده شود و نهاد امر به معروف و نهی از منکر به عنوان چشم بینای آسیب‌های معنوی بکار گرفته شود.

۳- تغییر اساسی در نظام آموزش و پرورش جهت نهادینه سازی معارف و تربیت اسلامی در دانش آموزان و دانشجویان. از طریق تدوین و بازنگری متون درسی و اسلامی، استخدام و به کارگیری معلمان و اساتید کارشناس در مسائل دینی، تاکید بر برنامه‌های دینی و فرهنگی در مدارس و دانشگاه‌ها. (تغییر و تحول در نظام آموزش و پرورش به گونه‌ای که تاکید بیشتر بر نهادینه کردن صحیح معارف دینی باشد).

۴- تبدیل آموزه‌ها و معارف ناب اسلامی به صورت مطالب کاربردی و قابل اجرا در شوون مختلف زندگی. (یعنی کاربردی کردن آموزه‌ها و معارف دینی)

۵- پرورش مبلغین و معلمان آگاه به معارف دینی در حد نیاز جامعه و برای قشرهای مختلف جوان و نوجوان و کودک و... که آشنا به فنون نوین تبلیغ و تدریس با توجه به خصوصیت مخاطب بوده و از روش پژوهش و مطالعه برای به روز کردن مطالب خود استفاده کند. (یعنی پرورش معلمان و مبلغین زنده و کارآمد که کارشناس دین بوده و به فنون نوین انتقال پیام و تدریس آشنا باشند).

۶- دقت و سرعت عمل نهادهای مربوط برای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمنان تا قبل از اینکه تبدیل به معضل فرهنگی دینی شود.

۷- اصلاح رفتاری مسئولین نظام و دولت تا علاوه بر متخلق بودن به اخلاق و رفتار اسلامی کمر همت به رفع نیازهای جامعه اسلامی بپردازند تا جلوی برخی از آفت‌ها و موج‌های دین‌گریزی که به علت فقر و معضلات اقتصادی و فرهنگی به وجود می‌آید گرفته شود و مردم تحت فشار واقع نشوند.

۸- الگوسازی صحیح و قابل اقتدا از ائمه علیهم السلام و صلحای مومنین برای نسل جوان تشنه معارف. (الگو سازی مناسب و قابل اقتدا برای نسل جوان و نوجوان).

۹- تربیت اساتید و معلمان با فرهنگ اسلامی به گونه‌ای که تمامی رفتارشان برمبنای تعالیم اسلامی و از جمله در کیفیت برخورد با مردم باشد.

۱۰- تناسب و نحوه بیان مفاهیم خاص تربیت معنوی موقعیت‌های سنی افراد و سطح فرهنگی محیط آنان. تعارض منافع:

هیچ گونه تعارضی در بین نویسندگان مشاهده نشد.

ریشه‌های ضعیف دینی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. لذا آفت‌ها و آسیب‌های درک‌مین تربیت معنوی خانواده بسیارند و گوناگون؛ برخی درونی و برخی بیرونی؛ پاره‌ای از آن‌ها از ناحیه خانواده‌های ایشان؛ بعضی شان ریشه روانی دارند و بعضی دیگر ریشه در جامعه دارد. خلاصه این که این آفت‌ها و آسیب‌ها همه سویه‌اند و برای در امان نگه داشتن تربیت معنوی خانواده از گزندشان مراقبتی همه سویه لازم است.

اصولاً تربیت و تبلیغ دینی در جامعه ما چون در متن یک حکومت دینی واقع گردیده است و مسئولان اجرایی و مدیران جامعه، ضمن اداره دستگاه‌های حکومتی، مبلغ و مروج دین اند، لذا هرگونه اشتباه، قصور و خلاق از جانب آنان به حساب دین گذشته خواهد شد، از این رو تعدد کوتاهی‌ها و تخلفات مدیران جامعه اسلامی و دینی علیرغم صداقت و تعهد شمار زیادی از خادمان واقعی و متدینین، پررنگ‌تر جلوه نموده و چهره زلال دین و از همه مهمتر، توان حاکمیت دین بر جامعه را مخدوش جلوه می‌نماید. عدم توجه به نیازهای ضروری نوجوان و جوان، نپرداختن به وضع اشتغال و معشیت، ازدواج جوانان توسط دست‌اندرکاران، وعده‌ها و شعارهای غیر عملی از جمله اموری هستند که نه تنها بدبینی نسبت به مسئولان بلکه جدایی و گریز از دین را به همراه دارد. برای رفع این آسیب‌ها آنچه پیشنهاد می‌شود این است:

۱- تنظیم برنامه‌ای کامل و دقیق تبلیغی جهت پاسخگویی به شبهات و سوالات نسل جوان و نوجوان به وسیله‌ی نهادهای ذیربط خصوصاً حوزه‌های علمی که وظیفه مهم و در عین حال خطیر نشر معارف اسلام را دارند. این برنامه تبلیغی باید علمی بوده و با شیوه‌های نوین و کارآمد بیانی به مخاطبان که اکثریت آن نسل جوان و نوجوان هستند ارائه شود به لحاظ محتوایی نیز علاوه بر غنای مطالب و متقن بودن آن‌ها متناسب با نیاز مخاطب باشد. (آسیب شناسی دقیق مخاطب)

-تاسیس یک نهاد و سازمان مستقل برای آسیب شناسی دینی جامعه. به دلیل ضرورت نیاز سنجی کامل اقشار مختلف جامعه به لحاظ دینی به این صورت که تیم‌هایی از کارشناسان زنده دین‌شناس و روانشناس و جامعه‌شناس در متن جامعه به آسیب شناسی و نیاز سنجی بپردازند، بعد از نیاز شناسی دقیق و جامع و تحلیل و بررسی گروه‌های برنامه ریز به بر نامه ریزی برای رفع این نیازها بپردازند. این مسئولیت می‌تواند به عهده سازمان امر به معروف و

منابع:

- ملک‌افضلی، محمدپور، همت‌بناری. (۲۰۲۱). تقدم وظیفه‌مندی خانواده و یا حکومت در تعلیم و تربیت از منظر آموزه‌های اسلامی. *مطالعات فقه تربیتی*، ۳۶(۱۷)، ۲۵۹-۲۸۱.
- موسوی، سیدمحسن و موسوی، حانیه السادات و پرهیزکار، مجیر و پرهیزکار، علی، ۱۴۰۲، نقش خانواده در آموزش و پرورش، نهمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/1843349>
- نیرومند، زینب، محبی، علی، و کیلی، نجمه. (۱۴۰۱). ارائه الگوی تربیت دینی برای دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم با رویکرد نشاط‌آوری، براساس آیات و روایات. *سلام و مطالعات اجتماعی*، ۱۰، (شماره ۲ (پیاپی ۳۸))، ۱۶۱-۱۹۲.
- آب سالان، یونس و رسا، سیدمحمد و هرمزی پور، حمید، ۱۴۰۲، جایگاه و اهمیت خانواده و نقش والدین در تربیت فرزندان و نظام آموزشی، سومین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پرورش.
- اعرافی، علیرضا، و ابراهیمی، جواد. (۱۳۹۸). وظیفه خانواده در تربیت دینی فرزندان از منظر سیره. *مطالعات فقه تربیتی*، ۶(۱۱)، ۶۳-۸۷. SID. <https://sid.ir/paper/255084/fa>
- افسری یامچی، حسین و بالنده، اکبر، ۱۴۰۱، بررسی نقش خانواده و مدرسه و اهمیت آن در تربیت دینی دانش‌آموزان، دهمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/168284>.
- پورشه، سوزانه (۱۳۸۶). چگونه ارزش‌ها را به فرزندانمان منتقل کنیم. مترجم: سپیده خلیلی، تهران، نشر پنجره، ص ۲۴.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹) جامعه در قرآن، قم، مرکز نشر اسراء، ص ۷۵
- داودی، محمد و حسینی زاده، سیدعلی (۱۴۰۰) سیره تربیتی پیامبر صلی الله و اهل بیت علیهم السلام، قم، پ‌ژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ ۱۸، ص ۱۰
- ستوده هدایت الله (۱۳۹۶)، *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران، آوای نور، چاپ ۲۶. ص ۱۷ و فرهنگ کامل انگلیسی فارسی، ج ۴، ص ۳۸۲۱.
- شکیبا، اسماعیل‌پور. (۲۰۲۲). خانواده از دیدگاه اسلام و قرآن و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت فرزندان. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران)*، ۳۸(۸)، ۸۵۴-۸۶۴.
- عبداله زاده و همکاران (۱۳۸۸). هوش معنوی. تهران، مرکز نشر روان سنجی، چاپ ۱.
- الماسی کوپائی، نادر و الماسی کوپائی، شهین و الماسی کوپائی، ناهید و الماسی کوپائی، اعظم، ۱۴۰۱، بررسی نقش خانواده در تعلیم و تربیت از دیدگاه علم و دین، نهمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روانشناسی، فقه و حقوق و علوم اجتماعی، شیروان، <https://civilica.com/doc/1625836>

